

РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ¹

У монографії розглядається проблема дослідження рівня життя населення України з урахуванням специфіки розвитку соціально-економічних процесів на сучасному етапі. Відсутність комплексних наукових досліджень рівня життя за часів незалежності України, а отже, і розробок відповідного наукового інструментарію, зумовила необхідність публікації даної роботи.

В українському суспільстві впродовж двох останніх десятиріч відбулися суттєві зміни, які неоднозначно вплинули на рівень життя населення країни. Економічна криза 1990-х років призвела до різкого падіння показників матеріальної забезпеченості переважної більшості українських сімей та до занепаду соціальної інфраструктури населених пунктів. Відродження економіки після 2000-го року сприяло підвищенню доходів усіх верств населення, проте за основними характеристиками умов життя України дедалі більше віддаляється від розвинутих країн світу. З метою перелому негативних тенденцій та формування цілеспрямованої державної політики щодо підвищення життєвого рівня населення та зменшення масштабів бідності в країні постає необхідність виявлення та системного аналізу чинників формування життєвого рівня та тенденцій соціального розвитку, що простежуються на нинішньому етапі.

Поняття рівня життя є багатовимірним та безпосередньо стосується всіх членів суспільства. Ємність поняття спонукає дослідників включати якомога більше аспектів та складових до методичних схем задля більш повного охоплення проблеми та комплексного її вивчення, що безпосередньо впливає на концепцію дослідження та визначення категорії. Проблема ускладнюється неможливістю знайти більш-менш універсальне визначення, яке було б прийнятним для всіх країн. А незначні зміни у визначеннях ведуть до суттєвих змін в методико-методологічних аспектах дослідження.

Монографія складається з десяти розділів:

Перший розділ є теоретичним, в ньому узагальнено світовий досвід досліджень за даною проблематикою, запропоновано концепцію дослідження рівня життя населення України на сучасному етапі та надано необхідний методичний інструментарій для проведення оцінок життєвого рівня.

¹ Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України; За ред. Л.М. Черенько. — К.: ТОВ “Видавництво “Консультант”, 2006. — 428 с.: іл. — Бібліогр.: с. 417–426.

Другий розділ присвячено характеристиці наявної інформаційної бази для дослідження рівня життя населення. Детально проаналізовано методологію вибіркового обстеження умов проживання населення, що проводиться Держкомстатом України на постійній основі. Дано оцінку системи показників рівня життя населення, що ґрунтується на результатах цього обстеження, визначено напрями покращення інформаційної бази.

Третій розділ становить значний інтерес з наукового погляду на проблему формування рівня життя населення та активізації механізмів впливу на соціальні процеси. Розглянуто основні тенденції економічного розвитку України та їх вплив на рівень життя населення. Здійснено оцінку існуючих соціальних стандартів та гарантій щодо забезпечення гідного рівня життя бідним верствам населення. Визначено роль самозабезпечення у збільшенні матеріальних ресурсів домогосподарств України

Четвертий розділ є найбільш обсяговим та суто аналітичним; наявні в ньому матеріали дають змогу всебічно проаналізувати та оцінити рівень життя різних соціально-демографічних груп населення країни на сучасному етапі. Поряд з об'єктивними характеристиками матеріального становища, умов проживання населення та стану соціального середовища, в розділі представлено самооцінку населенням свого матеріального статусу та ступеня задоволення основних потреб.

У п'ятому розділі представлено методико-методологічні підходи до дослідження рівня життя населення регіонів України, що нині є особливо актуальним, оскільки дає можливість оцінити становище населення у різних регіонах та провести міжрегіональні порівняння на основі інтегральних показників. Запропонована методика також дає змогу побудувати рейтингові оцінки регіонів України за базовими аспектами рівня життя населення та розробляти виважені регіональні програми з підвищення життєвого рівня.

У шостому розділі рівень життя населення сільської місцевості розглянуто як окрему наукову проблему, адже специфіка розвитку ситуації на селі вимагає нових підходів до оцінки соціально-економічних явищ та процесів, які не можуть бути досліджені на основі узагальненого аналізу.

Сьомий розділ присвячено новій для української науки проблематиці – диференціації населення за доходами як основному чиннику формування соціальної нерівності в сучасному суспільстві. У розділі дано поглиблений аналіз розподілу населення за доходами та диференціації за рівнем матеріального добробуту. На цій основі розроблено теоретичні засади соціальної стратифікації та проаналізовано особливості формування соціальної структури українського суспільства, що є надзвичайно актуальним для країн перехідної економіки, які зазнали руйнації старого соціального укладу та не завершили формування нових соціальних класів.

У восьмому розділі зроблено наукову спробу визначення середнього класу в Україні – знайдено відповіді на запитання: “Чи є середній клас в Україні?”, “Який він за чисельністю?”, “Хто є класичним представником середнього класу в Україні?”. Здійснено оцінку чисельності груп населення, що мають ознаки середнього класу за різними критеріями, надано характеристику їх соціально-економічного становища.

Дев'ятий розділ розвиває дослідження проблеми бідності в Україні з урахуванням новітніх тенденцій у сучасній економічній науці та специфіки розвитку ситуації в Україні з початком процесу економічного зростання. Цей розділ є продовженням опублікованих раніше авторами даної монографії праць з проблематики бідності в Україні. Поряд з теоретичними підходами, тут представлено комплексний аналіз ситуації з бідністю в країні на основі багатокритеріального підходу.

У десятому розділі міститься прогноз розподілу населення України за доходами на середньострокову перспективу. Узагальнено досвід вітчизняної та зарубіжної науки з прогнозування соціально-економічних процесів та, на його основі, розроблено науково обґрунтований прогноз розподілу населення за середньодушовими доходами до 2010 року.

Монографія може використовуватися не лише науковими працівниками, викладачами та аспірантами, а й працівниками-практиками та студентами економічних факультетів. Представлення в монографії значних масивів сучасної аналітичної інформації, побудованої на унікальній статистичній базі, обумовлює цінність даної роботи для працівників органів державного управління всіх рівнів.

*Л.М. ЧЕРЕНЬКО,
завідувач відділу досліджень рівня життя населення,
кандидат економічних наук,
Інститут демографії та соціальних
досліджень НАН України*